

Artsdatabanken og åpen datadeling

Artsdatabanken vil dele data under åpne lisenser, med mindre sterke motargumenter kan dokumenteres for å gjøre unntak. En fremtidsrettet strategi for åpenhet og åpen lisensiering forenkler dataflyten, er i tråd med nasjonale og internasjonale prinsipper og gir muligheter for å benytte det enorme potensialet for datadeling hos engasjerte bidragsytere.

Prinsipper for åpenhet

Åpen datadeling handler ikke bare om gratis innhold under en åpen lisens, men like mye om åpenhet. Internasjonalt uttrykkes det som forskjellen mellom «'free' as in 'free beer'» og «'free' as in 'freedom'». Dette dokumentet tar derfor ikke bare utgangspunkt i de juridiske konsekvensene av lisensstrukturene og statens retningslinjer, men prinsippene om demokratisk åpenhet som ligger bak.

- Vi skal være åpne om våre mål og strategier.
- Åpen datadeling medfører fordeler for både leverandøren og samfunnet. Det er vår oppgave å formidle begge aspekter aktivt. Det skal lages et publikumsvennlig dokument som forklarer og begrunner vår policy, og gir råd om avklaring av rettigheter slik at materiale kan deles.
- Det skal være attraktivt å dele åpent: leverandører skal eksponeres i våre dataløsninger og ved all bruk av materiale. Bruk av det mest åpne materialet skal prioriteres hvor mulig.
- Vi skal påpeke alle muligheter og tilhørende konsekvenser. Valgene skal være forståelige og så få som mulig.
- Vi skal utøve en praksis så ingen skal føle seg presset, lurt eller behandlet ulikt.
- Det er ingen selvfølge at private virksomheter eller personer velger å dele åpent. Det er viktig å respektere og kreditere velviljen til dataeierne, uten at det impliserer negativ omtale om de som ikke kan eller vil dele.
- Vi skal navngi og opplyse opphavspersonen ved bruk av materiale og oppfordre tredjeparter til å gjøre det samme. Dette gjelder også tilfeller der dette ikke er påbudt av lisensen.
- Vi skal aktivt formidle våre rådata, data vi høster hos andre og optimalisere mulighetene for viderebruk av utviklere, for eksempel ved å tilgjengeliggjøre og dokumentere vår interne API og kildekode.

Retningslinjer og lover i Norge

Åpne data er et offentlig gode som ikke kan brukes opp, og ved å dele data åpent fra det offentlige tilbakeføres verdiene finansiert av skattebetalerne til samfunnet. I Digitaliseringsrundskrivet (P-10/2012) slår Fornyings-, administrasjons- og

kirkedepartementet (FAD) derfor fast at statlige etater skal fortsette (som i fellesføringene for 2011 og 2012) å gjøre egnet informasjon tilgjengelig i maskinlesbare formater. Prinsippene bak stammer fra offentlighetsloven og viderebruksbestemmelsene som implementerer EUs viderebruksdirektiv, og innebærer blant annet at offentlige data skal tilgjengeliggjøres gratis, på like vilkår for både kommersielle og ikke-kommersielle aktører og til ethvert formål. Statlige virksomheter skal normalt følge departementets Retningslinjer ved tilgjengeliggjøring av offentlige data (30. november 2012), som gir føringer om at offentlige virksomheter i Norge bør lage en strategi for tilgjengeliggjøring av offentlige data. Det oppgis tre hovedgrunner for dette:

- god, oppdatert og lett tilgjengelig informasjon er en forutsetning for et stabilt og trygt demokrati, samt for en god, konstruktiv og faktabasert offentlig debatt.
- offentlige data er en verdifull råvare for et innovativt næringsliv, og hele samfunnet kan tjene på dette gjennom innovasjon, nye tjenester og produkter, bedre tilgang til informasjon og økt verdiskaping.
- tilgjengeliggjøring av offentlige data kan bidra til en fremtidsrettet og effektiv forvaltning, der informasjonen også er lettere å gjenbruke internt i offentlig sektor.

Offentlige virksomheter bør tilgjengeliggjøre data i tråd med følgende retningslinjer:

- **Gratisprinsippet** - Om ikke annet er pålagt, bør virksomhetene tilgjengeliggjøre data uten å ta betalt.
- **Maskinlesbare formater** - Offentlige data som blir lagt ut til viderebruk bør være tilgjengelig i maskinlesbare, standardiserte, ikke-proprietære formater. Det vil si at informasjonen og strukturen i den må kunne tolkes til enkel bearbeiding av datamaskiner.
- **Bearbeiding** - Virksomhetene bør tilpasse data for at viderebrukere enkelt kan ta dem i bruk, og at virksomhetene er åpne for innspill fra de som ønsker å bruke dataene.
- **Dokumentasjon** - Virksomhetene bør dokumentere datasettene slik at det blir enkelt å ta datasettene i bruk, og publisere det i et strukturert, standardisert format.
- **Opphavsrett** - Virksomheten bør si ifra seg sine egne eksklusive økonomiske rettigheter til bruk av datasettet, noe som enkelt kan gjøres ved å bruke Norsk lisens for offentlige data (NLOD), som sikrer en enhetlig praksis for hvilke rettigheter viderebrukere har.
- **Synliggjøring** - Data som gjøres tilgjengelig for viderebruk bør registreres og beskrives på nettstedet data.norge.no.
- **Tilbakemeldinger** - Virksomhetene bør oppgi kontaktinformasjon slik at de som bruker dataene kan komme med tilbakemeldinger.
- **Fast adresse** - Data bør ha unike, permanente og hensiktsmessige adresser på internett.

Disse retningslinjer og prinsippene bak er i overensstemmelse med Artsdatabankens mandat, vår praksis så langt har også i stor utstrekning fulgt disse. Videre implementering av dem i vårt arbeid på alle områder av vår virksomhet skal prioriteres.

Lisensiering

I dataflyten knyttet til leveranser til Artsdatabanken samt vår oppgave med å tilgjengeliggjøre innhold for samfunnet i sin helhet, er en entydig lisensiering en forutsetning for en effektiv datadelingspolitikk. Artsdatabanken har ikke som mål å eie materiale og når innhold ikke er lisensiert har opphavspersonen, som eier av verket, enerett. Det vil si at hun/han avklarer i hvert tilfelle hvilke tredjeparter som eventuelt får bruke innholdet og i hvilke sammenhenger. En lisens, på den andre side, gjør det mulig for opphavspersonen å gi en allmenn bruksrett (helt eller delvis) til verket uten at det må inngås individuelle avtaler. Opphavspersonen forblir eier av verket, og kan med lisensieringen sette krav til bruk og forbeholde seg visse rettigheter.

Norsk lisens for offentlige data (NLOD)

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet har utarbeidet en lisensavtale som offentlige virksomheter kan bruke ved tilgjengeliggjøring av offentlige data. Data som er lisensiert med Norsk lisens for offentlige data (NLOD) kan fritt viderebrukes på visse vilkår:

Du har lov til å:

- kopiere og tilgjengeliggjøre
- endre og/eller sette sammen med andre datasett
- kopiere og tilgjengeliggjøre en endret eller sammensatt versjon
- benytte datasettet kommersielt

Så lenge du:

- navngir lisensgiver slik vedkommende ber om, men ikke på en måte som indikerer at lisensgiver har godkjent eller anbefaler deg eller din bruk av datasettet/verket
- ikke bruker dataene på en måte som fremstår som villedende, og heller ikke fordreier eller fremstiller dataene uriktig

Med den forståelse at:

- data som inneholder personopplysninger og er taushetsbelagt ikke er omfattet av denne lisensen og ikke kan viderebrukes
- lisensgiver fraskriver seg ethvert ansvar for informasjonens kvalitet og hva informasjonen brukes til

NLOD er en enkel lisens som kan brukes til både databaser og innhold. Den er tilpasset norsk lovgivning og anbefales som standardlisens for offentlige virksomheter av både FAD og Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi). GBIFs datadelingsavtale, som Artsdatabanken har brukt til nå er kompatibel med NLOD.

Creative Commons

Creative Commons (CC) er en internasjonal organisasjon grunnlagt i USA i 2001 med det mål å fremme en delingskultur der opphavspersoner og brukere lett kan finne fram til hverandre og til hverandres verk, og derigjennom spre og gjenbruke verkene. Databaser kan i motsetning til NLOD ikke beskyttes under Creative Commons som enheter i seg selv. Creative Commons tilbyr opphavspersonen å velge mellom ulike lisenselementer. Hvert lisenselement angir et

vilkår, som kan være påbudt, forbudt, eller tillatt. Det er i alt fire ulike lisenselementer, som kan kombineres på bestemte måter.

Navngivelse - BY. Lisenselementet «*Navngivelse*» forekommer alltid. Dette innebærer at for all bruk er det *påbudt* at opphavspersonen navngis slik som god skikk tilsier. Dette er obligatorisk etter § 3 i åndsverkloven.

Ikkekommersiell - NC. Lisenselementet «*Ikkekommersiell*» tillater kun spredning og bruk under den forutsetning at verket ikke benyttes på en kommersiell måte. Dermed er alt bruk av verket av kommersielle aktører som aviser, nettsteder som inneholder annonser, institusjoner (som ikke er offentlige) forbudt.

Del på samme vilkår - SA. Lisenselementet «*Del på samme vilkår*» innebærer et *påbud* om at bearbeidelser av verket kun kan spres på samme vilkår som det opprinnelige verket. Dette betyr at for eksempel et nytt bilde (delvis) basert på et bilde delt under denne lisensen selv også må deles videre under samme lisensen.

Ingen bearbeidelse - ND. Lisenselementet «*Ingen bearbeidelse*» tillater kun spredning og bruk av verket i uendret tilstand. Dette betyr at det er forbudt å fjerne eller legge til informasjon, som for eksempel lage et utsnitt av et bilde eller legge til en pil for å fremheve detaljer.

CC-BY er kompatibel med NLOD, det vil si at lisensene kan byttes ut etter behov, eller brukes samtidig (dobbeltilisensiering).

CC-BY-SA er den eneste andre lisensen som defineres som åpen lisens av Difi, men frarådes siden den er mindre åpen. Dessuten er definisjonen på «bearbeidelser» av datasett i mange tilfeller utydelig, og avklaring av slike gråsoner medfører merarbeid for alle parter. Når det gjelder bilder er det imidlertid få gråsoner, og lisensen imøtekommer ønsker angående begrensning av kommersielle bruksmåter som rettighetshavere kan ha.

Lisenselementene **NC** og **ND** hindrer verdiskapning og er ikke åpne lisenselementer etter Difis definisjon. De hindrer aktuelle bruksformer og kan være i strid med Artsdatabankens internasjonale avtaler.

Public Domain

Med de mest åpne lisenstyper kan opphavspersonen fritt dele alle rettigheter til verket med samfunnet uten restriksjoner. Det er da ingen begrensninger for bruk eller krav om navngivelse av opphavsperson. Artsdatabanken ønsker å navngi opphavspersonen i alle tilfeller, og anbefaler ingen av våre leverandører å lisensiere under en *Public Domain* lisens. I tilfeller der vi samler inn slike data fra eksterne kilder velger vi å navngi opphavspersonen.

Lisensiering av innhold

Ut fra vår rolle som en kunnskapsformidlende offentlig organisasjon, retningslinjene fra FAD og Difi samt lisensieringsmulighetene nevnt ovenfor anbefales det at data skal lisensieres som følgende:

- **Standarden er NLOD**, med Creative Commons Navngivelse (CC-BY siste versjon) som likeverdig alternativ i for eksempel internasjonale sammenhenger. Databaser kan

som helhet kun lisensieres under NLOD, mens individuelle elementer (poster) i databasen fortsatt kan ha egen lisens.

- Bilder *kan* lisensieres under Creative Commons Navngivelse-Del på samme vilkår (CC-BY-SA siste versjon), selv om NLOD/CC-BY foretrekkes i alle tilfeller.

Eksempler og anbefalinger

Implementering av Artsdatabankens datadelingspolitikk i noen vanlige situasjoner:

Leveranser fra private instanser/personer

NLOD/CC-BY er standarden også for direkte avtaler med private virksomheter eller personer, men i tilfeller der lisensiering av bilder under CC-BY-SA muliggjør større leveranser eller leveranser av høyere kvalitet kan dette tilbys. Da kan bildet brukes av alle, mens det skal deles på samme måte som eieren har delt det med oss: gratis og under en åpen lisens. Et eksempel kan være at en avis kan bruke bildet som illustrasjon ved siden av en artikkel (noe som ville ha vært forbudt under CC-BY-NC) så lenge bildet i avisen også kan gjenbrukes av andre, under CC-BY-SA.

Artsdatabanken tillater ikke aktiv reklame for salg, men det kan medføre fordelaktig eksponering av materialet, fotografen og for eksempel dens hjemmeside dersom utvalgte og/eller nedskalerte bilder deles under en åpen lisens. Det anbefales at denne fordelene formidles aktivt og at hver bidragsyter har en standardisert, attraktiv visningsside i vårt system der mer detaljert informasjon om fotografen vises sammen med en oversikt over alle dens bidrag.

Dataleveranser fra/til offentlige instanser

I situasjoner der både leverandør og mottaker er offentlige institusjoner er statens retningslinjer utgangspunktet for begge parter, og lisensiering skal følge NLOD. Det er dataeierens ansvar å påse implementering av prinsipper som åpen lisensiering og maskinlesbarhet i eventuelle avtaler med tredjeparter.

Bildebruk av Artsdatabanken

Eksposering av bilder er til fordel for opphavspersonen, som blir tydelig kreditert. Blant likeverdige alternativer vil bruk av bilder levert under den mest åpne lisensen bli prioritert, slik at både den mest åpne leverandøren og -lisensen blir eksponert hvor mulig.

Kjøp av bilder

Betaling for bildeleveranser bør, på grunn av mengden av data som behøves, skje i ytterst få tilfeller. Vi har ikke mandat eller ressurser til å kjøpe opp alt innhold som vi ønsker å tilgjengeliggjøre. Ved å betale for enkelte bilder reduseres velviljen hos bidragsyterne som bidrar frivillig under åpne lisenser, og kompliseres formidling og forvaltning av bildemateriale. I situasjoner der Artsdatabanken har et umiddelbart og spesifikt behov for et bilde uten at det finnes et åpent alternativ (selv av mindre kvalitet eller av et annet motiv) må begrunnelsen dokumenteres. Kjøpte bilder må alltid kunne videredeles under NLOD/CC-BY.

Utlysning av tilskudd

NLOD/CC-BY er standarden for alle leveranser gjennom tilskuddsordninger. Ved levering av bilder kan CC-BY-SA velges. I likeverdige tilfeller prioriteres leveranser under NLOD/CC-BY, noe som må spesifiseres i utlysningsteksten.

Bidrag gjennom «*citizen science*»-prosjekter

Datadeling skal være et fritt og bevisst valg, og det er opp til Artsdatabanken å legge til rette for den mest åpne lisensieringen og påpeke fordelene med dens bruk, men samtidig gi dataeier valgmuligheter. Dersom et «*citizen science*»-prosjekt har bilder som primærdata skal disse kunne lisensieres under NLOD/CC-BY og CC-BY-SA. I tilfeller der bilder utgjør tilleggsdokumentasjon til andre parametere i primærdata skal primærdataene lisensieres under NLOD/CC-BY, mens bildene skal standard være opphavsrett-beskyttet (ingen lisens) med mulighet til lisensiering under NLOD/CC-BY og CC-BY-SA.

Spørsmål og svar

Svar på noen konkrete spørsmål som kan reises.

Hva er fordelene med åpen datadeling for meg?

Artsdatabanken er nasjonalt og internasjonalt anerkjent som en uavhengig institusjon med gode kvalitetssikrede datasett og solide innsynsløsninger. Levering under en åpen lisens eksponerer deg og ditt bidrag i våre tjenester, og kan gjøre allmenheten kjent med deg og ditt arbeid. Vi tillater ikke eksplisitt reklame knyttet til innhold, men som dataeier vil du bli navngitt og din kontaktinformasjon vil være tilgjengelig gjennom alle dine leveranser hvis du ønsker det. Dette gjør også det materialet eller de versjonene som du ikke deler med oss mer synlig.

Jeg vil ikke at noen andre skal kunne tjene på bildene mine. Hvorfor kan jeg ikke velge Creative Commons «Ikkekommersiell» (CC-BY-NC) som lisens?

Alle som bruker ditt bilde skal navngi deg og lisensen, uansett hvilken lisenstype du velger. Dette gjør det i praksis umulig for andre å tjene på det delte bildet, siden alle kan se at bildet er tilgjengeliggjort åpent og av hvem. Dersom du har bilder til salgs, kan du vurdere å dele utvalgte og/eller nedskalerte bilder for å eksponere ditt arbeide. Det er imidlertid vår oppgave å samle inn og videredele data med samfunnet under åpne lisenser. Lisenser som forbyr alt bruk i kommersielle sammenhenger er ikke åpne siden de hindrer bruk i deler av samfunnet. Creative Commons-lisensen «Del på samme vilkår» (CC-BY-SA) løser problemet ved at bildet kan brukes av alle, mens bearbeidelser av bildet skal deles på samme måte: gratis og under den samme lisensen. Dette betyr at for eksempel en avis kan bruke bildet som illustrasjon ved siden av en artikkel (noe som ville ha vært forbudt under CC-BY-NC) så lenge du navngis og bildet i avisen igjen kan gjenbrukes av andre, under CC-BY-SA.

Jeg synes det er greit å dele under en åpen lisens, men jeg vil bestemme hvem som får bruke materialet i hvert tilfelle.

Dette er i strid med hensikten med åpen lisensiering, der man deler visse rettigheter med andre uten at det trengs individuelle avtaler: å forbeholde seg retten til å ikke tillate enkelte å bruke bildet er dermed det samme som å forbeholde seg opphavsrett.

Jeg er redd for at folk vil misbruke det jeg deler ved å ikke respektere vilkårene i lisensen.

Nettopp den åpne lisensen vil gjøre det enklere for brukeren å respektere dine rettigheter som opphavsperson: det er enklere å imøtekomme kravet om navngivelse i en åpen lisens enn det er å inngå en individuell bruksavtale på et beskyttet verk, og de aller fleste vil være villig til å gjøre det.

Misbruk kan aldri helt utelukkes, men det er uavhengig av lisensieringen. De som ikke respekterer en åpen lisens respekterer nok ikke opphavsrett heller. Misbruk av et åpent verk vil i alle fall være like ulovlig som å bruke et opphavsrett-beskyttet verk uten bruksavtale, og gir deg samme grunnlaget for å forfølge misbruket opphavsrettslig.

Hvis jeg deler åpent vet jeg ikke hvem som kommer til å bruke det eller til hva!

Det stemmer, men nettopp det er en viktig grunn til datadeling. Ved å tilgjengeliggjøre data legger man til rette for nye, innovative bruksmuligheter av data, med spennende løsninger som resultat. Du har ikke noe ansvar for kvaliteten av det du deler eller hva det brukes til. Den anbefalte lisensen NLOD forbyr eksplisitt all bruk som indikerer at du har godkjent eller anbefaler brukeren eller dens bruk av datasettet, samt bruk som fremstår som villedende, fordreier eller uriktig fremstiller dataene.

Hvorfor betaler dere ikke for bildene? Jeg har investert mye og dette er bilder av høy kvalitet, hvorfor krever dere da at jeg skal dele dem gratis?

Vi har full forståelse for at investeringene som ligger bak bildemateriale gjør at eieren må kreve betaling, men vårt mandat og datamengden vi tilrettelegger for samfunnet tillater ikke at vi inngår avtaler der vi finansierer slike investeringer. Hensikten med åpen lisensiering er ikke å få innholdet gratis, men å øke nytteverdien gjennom større tilgjengelighet av det som kan deles med samfunnet. Det er imidlertid fordelaktig for kommersielle aktører å dele utvalgte og/eller nedskalerte bilder for å eksponere sitt arbeid gjennom Artsdatabanken, siden åpne lisenser garanterer navngivelse.

Kan jeg endre lisensen i ettertid?

Tillatelse til bruk kan ikke trekkes tilbake, siden verket kan spre seg under den valgte lisensen når det først ble tilgjengeliggjort. Det er imidlertid mulig å skifte til en lisens som er mindre begrensende.

Hva hvis noen laster ned databasen, og for eksempel lager en betalt applikasjon med den?

En betraktelig egen investering i verdiskapning av viderebrukeren er en forutsetning for å kunne utnytte det kommersielt, siden løsninger som bare videreformidler data som er gratis og fritt tilgjengelig for alle i utgangspunktet ikke vil ha noe markedsverdi, spesielt siden eieren (opphavsperson eller -institusjon) alltid oppgis. Vi ønsker å stimulere bruk av dataene, og ved å tillate kommersielt bruk er andre i stand til å investere i det.